

KAMILA WILCZYŃSKA

INFRASTRUKTURA WSI I ROLNICTWA. PRÓBA DEFINICJI

W dyskusji o sposobach technicznej i społecznej przebudowy rolnictwa polskiego nie powinno zabraknąć miejsca dla problemów kształtowania i rozwoju infrastruktury wsi i rolnictwa. Przebudowa rolnictwa to nie przedsięwzięcia powierzchowne i przypadkowe, lecz jest to planowy, świadomy proces kształtowania materialnych podstaw produktywności i prawidłowych stosunków ekonomicznych na wsi.

Wachlarz problemów technicznej i społecznej rekonstrukcji rolnictwa polskiego jest bardzo szeroki. Obejmuje on całokształt zagadnień związanych z przekształceniem nie tylko samej wsi, warunków pracy i życia jej mieszkańców, zwłaszcza zatrudnionych w rolnictwie, lecz także sprawy związane z nowoczesną produkcją rolniczą, z bazą wytwórczą rolnictwa, z jej tendencjami rozwojowymi, z problematyką postępu technicznego i organizacyjnego. Rekonstrukcja rolnictwa nie może pominąć ewolucji struktury własnościowej i uzależnionych od niej form gospodarowania, finansowania i kredytowania tej gałęzi gospodarki narodowej¹. A właśnie infrastruktura wsi stanowi jakby kanwę, na której odbywają się wszystkie produkcyjne i społeczne procesy w rolnictwie. Rzecz w tym, by kanwa ta była mocna i zdolna do udźwignięcia rosnących zadań rolnictwa.

Przedmiotem naszych rozważań jest infrastruktura wsi i rolnictwa. Potrzeba zdefiniowania tego pojęcia wynika z faktu, że infrastrukturę wsi i rolnictwa należy uczynić wyodrębnionym przedmiotem badań i praktycznych działań, by stworzyć warunki do jej rozwoju. Dotychczas włączano infrastrukturę i jej własne problemy do zagadnień bardziej całościowych lub wiązano infrastrukturę z wąskoprodukcyjnym podejściem do rolnictwa. Takie ujmowanie infrastruktury nie sprzyja jej harmonijnemu i proporcjonalnemu rozwojowi. Prawidłowy rozwój infrastruktury wsi i rolnictwa stanowi podstawę produkcji i poprawy warunków życia i pracy na wsi w długim okresie czasu. Równocześnie inwestycje infrastrukturalne, które są niezbędne z punktu widzenia dzisiejszych i przy-

¹ A. Woś, *Spoleczno-ekonomiczne problemy rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce*, Warszawa 1978, s. 5; J. Zegar, *Kilka uwag w sprawie przebudowy społecznej rolnictwa w Polsce*, *Wiś Współczesna* 1980, nr 5, s. 8.

szyłych potrzeb, wymagają coraz większych nakładów. Stąd nie można sobie pozwolić na przypadkowość lub doraźność przedsięwzięć w tym zakresie.

Infrastruktura nie jest pojęciem nowym. Słowo „infra” jako przedrostek oznacza w stosunku do rzeczownika lub przymiotnika, który poprzedza — „pod”, coś co znajduje się u podstawy, co jest fundamentem pozostałych elementów omawianej kategorii. Strukturę uznamy za pojęcie opisujące istotne cechy części składowych danego układu. W. Kopaliński definiuje infrastrukturę jako „podstawowe urządzenia, przedsiębiorstwa i instytucje usługowo, nieodzownie potrzebne do funkcjonowania produkcyjnych działów gospodarki”². Natomiast J. Dłużewski uważa, że „infrastruktura stanowi określony układ elementów tak co do ich ilości, jak i charakteru wzajemnych powiązań, warunkujący funkcjonowanie innego, wyższego rzędu, układu elementów i zespołu związków”³. A. Ginsbert-Gebert stwierdza, podchodząc do sprawy bardziej praktycznie, że „infrastruktura stanowi kategorię ekonomiczną, oznaczającą związaną z danym terenem bazę materialną, służącą szeroko pojętym potrzebom zarówno produkcji, jak i konsumpcji”⁴. Podobnie do infrastruktury podchodzi D. Smidák, traktując ją jako kategorię ekonomiczną⁵. P. N. Rosenstein-Rodan widzi w infrastrukturze podstawę, umożliwiającą przyspieszony wzrost gospodarczy, stwierdzając, że stanowi ją to wszystko, „co sprzyja dokonywaniu inwestycji w innych gałęziach”⁶. Zdaniem O. Hirschmana infrastrukturę stanowią „usługi podstawowe, bez których gałęzie produkcyjne nie mogą funkcjonować”. Mieszczą się w niej również urządzenia i instytucje te usługi świadczące⁷. Natomiast W. Punkiel stwierdza, że obszar infrastruktury charakteryzuje to wszystko, co pozostaje po odjęciu z gospodarki narodowej sfery bezpośrednio produkcyjnej⁸. Jednakże nie można ograniczać infrastruktury jedynie do oddziaływania na sferę produkcyjną. Jej cechą jest zdolność do obsługi różnych sfer i dziedzin życia, i w tym znaczeniu jest ona przedstawialna.

² W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1967, s. 331.

³ J. Dłużewski, *Między infrastrukturą a wzrostem produkcji rolnej* (maszynopis), Warszawa 1978, s. 1.

⁴ A. Ginsbert-Gebert, *Infrastruktura i jej rola w rozwoju miast i wsi*, Prace Naukowe A. E. im. Oskara Langego, Wrocław 1976, s. 99 (121), s. 8.

⁵ D. Smidák, *Infrastruktura jako ekonomiczna kategoria*, Ekonomický Časopis 1975, nr 6, s. 492

⁶ P. N. Rosenstem-Rodan, *Uwagi o teorii wielkiego pchnięcia*, Ekonomista 1959, nr 2, s. 362.

⁷ O. Hirschman, *Strategie du development economique*, Les Editions Ouvrieres, Paris 1964, s. 100.

⁸ W. Punkiel, *Infrastruktura społeczna. Próba definicji. Problemy związane z kwantyfikacją*, Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Społecznego SGPIŚ 1968, nr 4, s. 24.

Zwraca na to uwagę wielu autorów, jak Z. Dziembowski i A. Ginsberg-Gebert, którzy stwierdzają, że infrastrukturę tworzą urządzenia i instytucje, niezbędne dla funkcjonowania gospodarki i życia ludności⁹. Również S. M. Zawadzki podkreśla znaczenie infrastruktury dla funkcjonowania gospodarki narodowej i „reprodukcji siły roboczej, ze wszystkimi jej biologicznymi i humanitarnymi aspektami”¹⁰.

Z powyższych sformułowań wynika, że infrastruktura znajduje się u podstaw każdej działalności gospodarczej, służy zarówno produkcji, jak i konsumpcji. Tak więc najogólniej i najpowszechniej za infrastrukturę uważa się ogół urządzeń o charakterze majątkowym, zapewniających świadczonymi przez siebie usługami prawidłowe funkcjonowanie aparatu wytwórczego (infrastruktura gospodarcza) oraz odpowiadające przyjętym normom warunki życia ludności (infrastruktura społeczna)¹¹,

W literaturze można spotkać różne podziały i rozbiory zawartości pojęcia infrastruktury. Rozróżnia się między innymi infrastrukturę ekonomiczną, gospodarczą i społeczną, produkcyjną i konsumpcyjną¹². Wydaje się, że nieuzasadnione jest określanie infrastruktury technicznej jako gospodarczej, ekonomicznej. Ekonomiczną treść i wymowę posiada całość infrastruktury, natomiast podział na infrastrukturę produkcyjną i konsumpcyjną jest mało czytelny, ponieważ wiele urządzeń infrastrukturalnych, — a w tym zespół urządzeń komunalnych — służy jednocześnie tak potrzebom produkcji, jak i konsumpcji.

Podział infrastruktury na techniczną i społeczną ma pozornie charakter funkcjonalny, lecz w istocie jest mało logiczny. Błąd polega na użyciu terminu „techniczna” dla podkreślenia związku z produkcją. „Techniczność” i „produkcyjność” nie są przecież synonimami. Granicę pomiędzy rodzajami, względnie aspektami infrastruktury powinny wytyczać sposób oraz treść pełnienia danej funkcji przez dane urządzenia lub instytucje. Jednakże granica ta jest bardzo często płynna¹³ z uwagi na wspomnianą wyżej równoczesność pełnionych funkcji wobec produkcji i konsumpcji. Ważniejszy jest jednak błąd logiczny tego podziału. Zastosowanie pojęć:

⁹ Z. Dziembowski, *Pojęcie infrastruktury i jej charakterystyka*, Miasto 1966, nr 2, s. 23; A. Ginsbert-Gebert, *Infrastruktura i jej rola w rozwoju miast*, Miasto 1971, nr 9.

¹⁰ S. M. Zawadzki, *Polska przestrzeń społeczeństwo*, Warszawa 1963, s. 163.

¹¹ K. Wilczyńska, *Zróżnicowanie przestrzenne niektórych elementów infrastruktury wsi województwa poznańskiego*, Poznańskie Roczniki Ekonomiczne t. XXVIII, 1977, s. 52.

¹² M. in, R. Frey, *Infrastruktur*, Zürich 1971, s. 20; A. Ginsbert-Gebert, *Infrastruktura*, s. 10; A. Kubiak, Z. Zajda, *Infrastruktura ekonomiczna i społeczna*, cz. I i cz. II, Przegląd Bibliograficzny Piśmiennictwa Ekonomicznego 1968, z. 3 i 1973, z. 4; Z. Dziembowski, *Ekonomika przedsiębiorstwa komunalnego*, Warszawa 1971, s. 29; *Mała encyklopedia ekonomiczna*, Warszawa 1974, s. 293.

¹³ K. Kuciński, *Przestrzenne zróżnicowanie infrastruktury wsi a uprzemysłowienie*, Warszawa 1977, s. 15.

„techniczny”, „społeczny” niczego nie wyjaśnia jeśli chodzi o infrastrukturę, ponieważ pojęcia te nie są wobec siebie ani komplementarne ani substytucyjne. Element techniczny może być. równocześnie społecznym i na odwrót — społeczny element infrastruktury ma swoją treść techniczną. Techniczny aspekt infrastruktury nie ma sam w sobie nic wspólnego z pełnioną przez infrastrukturę funkcją, a właśnie kryterium pełnionej funkcji jest tu jedynie adekwatne. Z tego punktu widzenia bardziej celowe jest stosowanie pojęć „infrastruktura gospodarcza” i „infrastruktura społeczna”, jako bardziej komunikatywnych.

W literaturze nie dopracowano się jeszcze ścisłej odpowiedzi na pytanie, co stanowi infrastrukturę gospodarczą wsi, a co infrastrukturę społeczną. Autorzy są zresztą zgodni co do faktu, że podział infrastruktury na gospodarczą i społeczną jest bardzo dyskusyjny w skali makroekonomicznej¹⁴, a w skali mikroekonomicznej jeszcze bardziej zacierają się różnice w pełnionych przez te infrastruktury funkcjach. Podtrzymywanie tego podziału jest jednak z wielu względów uzasadnione.

Ogólnie przyjęło się pojmowanie infrastruktury gospodarczej jako zespołu urządzeń technicznych, przeważnie występujących w postaci sieci służących do zaopatrywania społeczeństwa i gospodarki narodowej w usługi transportu i łączności oraz w energię, wodę i paliwa¹⁵, a także obejmujących melioracje i irygacje¹³. W takim ujęciu infrastruktura gospodarcza wsi obejmuje sieć energetyczną, wodnokanalizacyjną, drogową, kolejową, łączność i melioracje. Obejmuje ona więc także usługi transportowe poprzez sieć PKP i PKS,

Natomiast infrastruktura społeczna — to urządzenie i instytucje, świadczące usługi w zakresie kształcenia i wychowania, nauki, ochrony zdrowia, rekreacji, kultury i pomocy społecznej, niezbędne dla tworzenia i funkcjonowania sfery produkcyjnej w sposób bezpośredni i pośredni¹⁷. Posługując się powyższą definicją będziemy rozumieć przez społeczną infrastrukturę wsi: szkoły i przedszkola, ośrodki zdrowia i żłobki, domy kultury i biblioteki wiejskie, a także stadiony sportowe, pływalnie, urządzone kąpieliska i campingi itd.

Infrastruktura wsi zarówno gospodarcza, jak i społeczna obejmuje te instytucje i urządzenia, które są niezbędne dla zaspokojenia potrzeb bytowych mieszkańców wsi i zapewnienia im warunków pracy w rolnictwie na odpowiednim poziomie. Rozróżnić tu można tzw. poziom „dotychczas-

¹⁴ A. Ginsbert-Gebert, *Infrastruktura*, s. 10.

¹⁵ J. Wierzbicka, *Usługi infrastrukturalne (użyteczności publicznej) w państwie socjalistycznym*, *Finanse* 1974, nr 10, s. 18; Z. Wojterski, *Infrastruktura techniczno-ekonomiczna, -w. 30 lat gospodarki Polski Ludowej*, red. K. Secomski, Warszawa 1974, s. 205.

¹⁶ *Mała encyklopedia ekonomiczna*, Warszawa 1974, s. 293.

¹⁷ J. Kroszel, *Infrastruktura społeczna w teorii i praktyce gospodarki socjalistycznej*, Warszawa—Wrocław 1974, s. 27.

sowy", rozumiany jako odpowiadający gospodarce rolnej typu ekstenywnego i poziom „rozwojowy”, który proponuję uznać za odpowiadający wymogom nowoczesnego, intensywnego gospodarowania. W pierwszym przypadku infrastruktura wsi ma charakter dostosowany, w drugim — antycypujący.

Infrastruktura rolnictwa jest pojęciem węższym niż infrastruktura wsi. Obejmuje ona elementy łączące się ściśle z produkcją rolną, czyli związana jest z obsługą funkcji produkcyjnych rolnictwa.

Każdy rodzaj produkcji ma swoją specyfikę infrastrukturalną. Poziom wyposażenia, struktura i wynikające z nich możliwości świadczenia usług infrastrukturalnych są czynnikiem warunkującym efektywność gospodarowania. Specyfika produkcji rolnej określa więc zakres i skład infrastruktury rolnictwa. Są to urządzenia i instytucje, które są ściśle związane z produkcją rolną i jej obsługą, i które nie uczestnicząc bezpośrednio w wytwarzaniu dóbr i usług materialnych, są jednak konieczne, aby mógł się odbywać proces wytwarzania tych dóbr i usług¹⁸.

Nie zdefiniowano dotychczas pojęcia infrastruktury rolnictwa, ale poglądy autorów odnośnie do jej zakresu są dość zbieżne, chociaż dotyczą jedynie gospodarczej strony infrastruktury rolnictwa, pomijając jej społeczne aspekty. Oczywiście jest jednak, że infrastruktura rolnictwa ma charakter bardziej gospodarczy w porównaniu z infrastrukturą wsi.

Trudno określić ściśle ramy infrastruktury rolnictwa, ponieważ im wyższy jest poziom rozwoju tej gałęzi gospodarki — tym bardziej rozszerza się zakres infrastruktury i usług przez nią świadczonych. Przy niskim poziomie rozwoju gospodarki rolnej zakres infrastruktury rolnictwa będzie w zasadzie identyczny z zakresem infrastruktury wsi. Wystarczy więc np. sieć energetyczna, która zaspokoi potrzeby oświetleniowe, czy też sieć dróg o nawierzchni twardej, zapewniająca kontakt każdej miejscowości z gminą. Natomiast im wyższy jest poziom produkcji rolnej, im bardziej związany jest on z jej zmechanizowaniem, tym zakres infrastruktury rolnictwa staje się szerszy, wykracza poza infrastrukturę "wsi". Nie wystarczy wtedy już zaopatrzenie w energię elektryczną, zaspokajające potrzeby oświetleniowe, lecz musi to być sieć o napięciu trójfazowym, niezbędnym do procesów produkcyjnych; sieć dróg o nawierzchni utwardzonej i odpowiedniej szerokości musi być tak rozbudowana, by traktory i cały sprzęt rolniczy mogły dojechać do każdego pola¹⁹; muszą istnieć bazy naprawcze sprzętu rolniczego, garaże, stacje paliw, magazyny nawozów sztucznych, silosy, spichrze, elewatory, oczy-

¹⁸ J. Małyusz, *Kompleks gospodarki żywnościowej*, Warszawa 1978, s. 343.

¹⁹ M. Mazański, *Stan i prognoza rozwoju technicznej obsługi rolnictwa, elektryfikacji gospodarstw i poprawy dróg lokalnych* (maszynopis IBMER), Warszawa 1980, s. 8, zauważa, że drogi o nawierzchni nie utwardzonej stają się przyczyną awarii maszyn, wzrostu kosztu napraw, zwiększenia zużycia paliw i opóźnienia wykonania prac polowych.

szczalnie ścieków itp. Wszystkie te urządzenia warunkują już dziś nowoczesny proces produkcyjny w rolnictwie.

Z. Wójcicki uważa, że do infrastruktury gospodarczej rolnictwa należy zaliczyć ponadto „budownictwo mieszkaniowe, zadrzewienia, ogrodzenia” itp., motywując to trudnością określenia granicy między środkami trwałymi do produkcji rolniczej a środkami w gospodarstwie domowym²⁰. Autor sugeruje, że umieszczając w infrastrukturze wszystkie środki trwałe w rolnictwie, nie musimy poszukiwać granicy między „normalnym” wyposażeniem gospodarstw a elementami „właściwej” infrastruktury wsi i rolnictwa, które mogą być wewnątrz gospodarstwa (np. wodociągi i kanalizacja). Argumentacja ta nie wydaje się jednak przekonująca, choćby z punktu widzenia analizy ekonomicznej. Ponadto likwiduje ona w praktyce pojęcie infrastruktury wsi, sprowadzając niesłusznie „wieś” do „rolnictwa”.

Z powyższych rozważań wynika, że treść infrastruktury rolnictwa jest określona istniejącym poziomem sił wytwórczych w rolnictwie, a wprowadzenie postępu technicznego w rolnictwie musi być poprzedzone odpowiednią rozbudową infrastruktury rolnictwa²¹. Zastosowanie nowych maszyn rolniczych wymaga rozszerzenia zakresu infrastruktury rolnictwa. Muszą powstać garaże, warsztaty, zapewnione muszą być zwiększone dostawy energii.

Brak lub niedorozwój infrastruktury rolnictwa może stać się czynnikiem uniemożliwiającym wprowadzenie postępu technicznego w rolnictwie. Na przykład zbyt wąskie, nieutwardzone drogi uniemożliwiają korzystanie z nich przez maszyny rolnicze w okresie prac polowych, co stawia pod znakiem zapytania efektywność mechanizacji. W miarę wprowadzania dalszego postępu technicznego w rolnictwie powstanie konieczność budowy nowych urządzeń infrastrukturalnych, zapewniających efektywność zastosowanych rozwiązań technicznych. W związku z tym pojawiać się mogą w sferze infrastruktury nowe problemy własnościowe, bo im większa specjalizacja i indywidualizacja infrastruktury, tym bardziej wiązać się ona będzie z przedsiębiorstwami.

Gospodarcza infrastruktura rolnictwa powinna więc zapewnić efektywność produkcji rolniczej od momentu jej uruchamiania poprzez wszystkie fazy produkcji, aż do dostarczenia do sfery zbytu, do konsumenta, względnie do przemysłu spożywczego. Właśnie wymóg efektywności produkcji rolnej decyduje o tym, że rola gospodarczej infrastruktury rolnictwa nie ogranicza się do umożliwienia zakończenia procesu produkcyjnego jako takiego. Wytworzone produkty rolne winny zostać dostar-

²⁰ Z. Wójcicki, *Stan i prognozowanie rozwoju technicznej infrastruktury polskiego rolnictwa w procesie jego przebudowy*, w: *Regionalne aspekty przebudowy rolnictwa polskiego* (red. E. Gorzelak), Warszawa 1977, s. 201.

²¹ A. Woś, *Rozwój mimo trudności*, *Życie Gospodarcze* 1979, nr 28, s. 6

czone bez strat do konsumpcji. Dla spełnienia tego warunku musi istnieć wiele dalszych urządzeń infrastrukturalnych, zapewniających sprawność skupu wytworzonych produktów rolnych, ich transport, konserwację, przechowywanie, a nawet całkowite lub częściowe przetwórstwo²². Można naturalnie dyskutować, czy przechowalnia lub chłodnia należą do infrastruktury, czy też są majątkiem par excellence produkcyjnym.

Niektórzy ekonomiści, jak Bobylev²³, za centralny problem i treść gospodarczej infrastruktury rolnictwa uważają to wszystko, co umożliwia doprowadzenie wytworzonych produktów rolnych do konsumenta. Uwzględniając wszystkie wymienione dotychczas elementy infrastruktury rolnictwa, koncentrują oni jednak uwagę na tych, które pełnionymi przez siebie funkcjami chronią przed stratami wytworzone produkty rolne. Tak więc — obok drogi z twardą nawierzchnią — istotną rolę odgrywa wówczas liczba ciężarówek, pojemność elewatorów, silosów, pojemność przechowalni pasz, ziemniaków czy owoców. Niezależnie od wątpliwego kwalifikowania ciężarówek — jako elementu infrastruktury — wydaje się, że uwagi Bobylewa należy docenić. Autor wkracza bowiem w problematykę jakości i ilości usług infrastrukturalnych, które warunkują efektywne wykorzystanie wytworzonej masy produktów rolnych.

Do gospodarczej infrastruktury rolnictwa niektórzy autorzy wliczają również aparat zaopatrzenia gospodarstw rolnych w środki produkcji²⁴ niezbędne do przeprowadzania racjonalnej gospodarki, zarówno w formie ich sprzedaży, jak też i ich wypożyczania, względnie świadczenia nimi odpowiednich usług.

Infrastruktura rolnictwa w przeważającej swej części jest infrastrukturą gospodarczą, ponieważ spełniane przez nią funkcje są ściśle powiązane z procesami produkcji w rolnictwie, ich obsługą i równocześnie stanowią warunek realizacji wytworzonego produktu. Nie można jednak pominąć istnienia i znaczenia elementów społecznej infrastruktury rolnictwa, która wpływa na proces produkcji i obrotu rolniczego w sposób pośredni. Do infrastruktury społecznej rolnictwa należy w pierwszym rzędzie zaliczyć oświatę rolniczą i jej obiekty. Należy tutaj rolnicze szkolnictwo (zawodowe, różne urządzenia umożliwiające doskonalenie wiedzy rolniczej, a nawet sama działalność oświatowo-popularyzatorska, jak np.: olimpiady wiedzy rolniczej, organizowanie wystaw sprzętu rolniczego, propagowanie postępu technicznego w rolnictwie itp. Nie można pominąć tu roli agronomówek, których zadaniem jest pełnienie funkcji ośrodka informacyjnego dla rolników o nowościach w produkcji rolnej, doradzanie w sytuacjach trudnych dla gospodarki rolnej oraz inspirowa-

²² P. Dąbrowski, *Rozwój infrastruktury usługowo-technicznej w skali gmin*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 1978, nr 3, s. 27.

²³ S. Bobylev, *Razvitije infrastruktury i proizvodstvo sielskogo chozajajstva*, Votprosy Ekonomiki N° 6 1978, s. 46.

²⁴ P. Dąbrowski, *Rozwój*, s. 27.

nie wprowadzenia do produkcji tych surowców rolnych, których deficyt na rynku jest najbardziej odczuwalny.

Ocenia się, że rolnictwo polskie dysponuje rozbudowanym aparatem doradztwa rolniczego, co jest niezbędnym warunkiem wykorzystania postępu wiedzy i techniki w rolnictwie²⁵. Organizacja służby rolnej obejmuje instruktorów rolnych, instruktorów wiejskiego gospodarstwa domowego, agromeliorantów, inspektorów budownictwa wiejskiego, lekarzy weterynarii i innych specjalistów, iw zależności od specyfiki produkcji rolnej w gminie, od profilu kontraktacji itp.

Wprawdzie działalność oświatowo-popularyzatorska czy doradztwo rolnicze wykracza już poza rzeczową stronę infrastruktury, to jednak takie ujęcie infrastruktury społecznej rolnictwa nie powinno nasuwać wątpliwości. Wielu autorów, jak np. J. Kleer traktuje infrastrukturę bardzo szeroko, włączając do niej również inwestycje w człowieka²⁷. Zwraca na to uwagę również W. Wilczyński, który uważa, że pojęciem infrastruktury powinno się objąć nawet „podstawowe cechy ludzi, jako głównej siły wytwórczej”. Autor stwierdza, że poziom przygotowania ludzi do nowoczesnej gospodarki, zróżnicowanie poziomu cnót obywatelskich — to sprawy decydujące o warunkach rozwoju gospodarczego²⁷.

Im wyższy poziom wiedzy rolniczej wśród producentów rolnych — tym wyższa kultura rolna danego regionu gospodarczego. Przez kulturę rolną należy rozumieć całokształt tych cech rolnictwa, które świadczą o wiedzy i umiejętnościach producentów rolnych, o ich kwalifikacjach i doświadczeniu wytwórczym, o tradycji rodzimej i przywiązaniu do zawodu rolnika.

Za przejaw wysokiej kultury rolnej w danym regionie można uznać też istnienie muzeum rolnictwa, którego ekspozycja jest zwykle dowodem długoletniej tradycji rolnej i szacunku dla zawodu rolnika. Wydaje się więc, że niedocenywanie społecznej infrastruktury rolnictwa mogłoby przynieść poważne straty nie tylko intelektualne, ale i gospodarcze.

INFRASTRUCTURE OF THE COUNTRY AND AGRICULTURE. AN ATTEMPT AT DEFINITION

Summary

A need of defining notions of infrastructure of the country and agriculture arises from the fact that it is the infrastructure which should become a distinct subject of studies and of practical activity in order to create conditions for its development.

²⁵ K. Tabor, *Warunki funkcjonowania gminnej służby rolnej*, *Wiś Współczesna* 1979, nr 1, s. 62.

²⁶ J. Kleer, *Rola infrastruktury i oświaty w rozwoju: Azja Radziecka — Azja Centralna*, *Ekonomista* 1967, nr 5, s. 1196.

²⁷ K. Secomski, *Elementy polityki ekonomicznej* (rec. W. Wilczyński), *Ekonomista* 1971, nr 5, s. 780.

The previously used division of infrastructure into the technical and social ones is replaced by the economic and social aspects of infrastructure of the country and agriculture, adopting a criterion of function performed as the only adequate. Proceeding from definitions of infrastructure formulated by many authors, a scope of the country's infrastructure was determined in the formentioned division. It is at the same time necessary to distinguish the infrastructure of agriculture as a narrower notion from the country's infrastructure, containing elements directly related to agricultura production. The level of productive resources in agriculture determines the agricultural infrastructure. The introduction of technical progress in agriculture lies a construction of new infrastructural facilities under necessity to secure effectiveness of the applied technical solutions.

The scope of the country's infrastructure is related on the one hand to the sphere of supplying agriculture with the means of production and on the other with supplying the consumer with agricultural products.

In spite of the predominant economic features of infrastructure, its social aspects were also indicated.